

Миодраг Илић

АПИСОВА КЛЕТВА

Драма у 11 слика

МИОДРАГ ИЛИЋ, драмски писац, романијер и новинар, потиче из старе београдске породице трговаца и службеника. Завршио је Филозофски и Факултет драмских уметности (класа драматургије професора Јосипа Кулунџића, 1966).

У периоду од 1962. до данас написао је низ драмских текстова, који су приказани на многим сценама претходне Југославије, објављени или преведени на стране језике (*Илон – ишчезли град*, *Пред слепим зидом*, *Вештац*, *Кафана у луци*, *Пуч*, *Сан зимске ноћи*, *Пси*, *Валцер њоручника*, *Нидрижена*, *Машина за терор*, *Ајис*, *Лежена о земљи Лазаревој*, *Жанка*, *Вукоманов њовраћак*, *Јерећик*). Аутор је неколико радио-драма (*Поликарп*, *Фонџана à la Медичи*, *Бродолом и како га извести...*) и две телевизијске драме (*Којерник*, *Операција*).

Његова драма *Пуч*, изведена први пут 1973. у крагујевачком Театру “Јоаким Вујић”, а потом 1977. у Београдском драмском и 1978. у Српском народном позоришту у Новом Саду, први пут се појављује у штампаном облику у четвртој књизи ове едиције.

Илић је драматизовао роман Милана Кундере *Шала*, превео је с италијанског драму *Ема удова Бокасиа* Алберта Савинија (Атеље 212) и с енглеског Милерову верзију Ибзеновог дела *Нејријател народа*. Сарађивао је с многим књижевним листовима и часописима, као позоришни критичар и есејист.

Од 1975. до 1979. био је управник Београдског драмског позоришта, а од 1982. до 1990. директор Дrame Народног позоришта, да би се вратио новинарству као директор Програма за иностранство РТС, уредник, аутор и водитељ емисија документарног жанра. Илић је аутор романа *Где је крај улице* (1995) и збирке новела *Излеп у Амстердам* (2002), као и знаменитих публицистичких радова из области политичке филозофије и медија (*Медијске имерије*, *Quo vadis, свеће?*, *Рађање телевизијске професије*.)

Миодраг ИЛИЋ

АПИСОВА КЛЕТВА

Драма у 11 слика

ЛИЦА

АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ

НИКОЛА ПАШИЋ

ЈЕДАН МИНИСТАР

ДИНКА, министрова жена

ЈАВОРКА, њихова кћи

ФИЛИП, њихов син

НУСРЕТ, секретар министра

РАДИВОЈЕ, брат министра

ИВАН ЈУРЈЕЦ

АНТЕ, његов отац

ГАБРИЈЕЛА, његова мајка

СВЕТОЗАР ПРИБИЋЕВИЋ

Симултана (наизменична) збивања у овој драми захтевају подељену сцену, или могућност да се додавањем и одузимањем неких сценографских елемената означавају два амбијента: простор (канцеларија, кабинет) у коме регент Србије, доцније краљ Срба, Хрвата и Словенаца, Александар Карађорђевић, и председник Владе Никола Пашић, решавају судбоносне проблеме државе и народа; и простор (салон) у коме једна српска министарска породица доживљава своје трауме у годинама Првог светског рата, и у време настанка нове краљевине.

СЛИКА 1

Кабинет у двору, назначен писаћим столом, стиринским телефоном, портретом краља Петра I Карађорђевића, и два мања портрета. Вече 23. јула 1914, тренутак зрочишаве неизвесности пошто је тога дана Српска влада предала одговор на ултиматум Аустроугарске. Двадесетшестогодишњи регент Александар, у официјерској униформи, седећи за столом, услахирено телефонира...

АЛЕКСАНДАР: Хало, хало!.. Команда? Молим генерала Атанацковића... Господине генерале, очекујем хитан извештај о бројном стању људства на граници, о наоружању и најважнијим потребама... Известите ме до поноћи. Збогом!...

(Сусети слушалицу, па одмах приписне звоно на столу, које одјекне металним звуком. У кабинет журно улази министар двора. Круши крагна, герок)

МИНИСТАР: Изволите, височанство?!...

АЛЕКСАНДАР: *(Кога не држи месито; корача у свим правцима)*
Емисар се вратио из Кремне?

МИНИСТАР: Да, височанство.

АЛЕКСАНДАР: ...И шта каже Захарије Захарић?

МИНИСТАР: Прота Захарије шаље добре вести...

АЛЕКСАНДАР: Какве? Какве су то „добре вести“ у овом ужасном часу?

МИНИСТАР: ...Он тврди да му је Тарабић на исповести пре четрдесет година рекао да ће велики рат бити неизбежан, да ће бити велико страдање народно и много крви, али да ће Аустрија и Турска пропасти, и да ће Србија изаћи из рата као победничка царевина...

АЛЕКСАНДАР: Тако је рекао?

МИНИСТАР: Да, баш тако.

(Улази журно Никола Пашић, 69-годишњи председник Владе. Одлаже шешир и шпал. Забринут је, узнемирен, могло би се рећи смркнут.)

ПАШИЋ: Ја к вама право од Енглеза...

АЛЕКСАНДАР: *(Покрећом руке даје знак министру да их остави намамо. Министар се благо наклони и хитро њовуче)*

Јесте ли чули, гос'н Бајо, шта је прорекао Тарабић? Да ћемо проћи Калварију, али да ћемо победити и проширити земљу...

ПАШИЋ: Уз извињење, мислим да је сада важније оно што поручује енглески отпавник послова. Поновио је малтене исто што је мени и вама рекао данас Штрадман у руском посланству: да се манемо отпора и погибије, да пустимо Швабе да умарширају, и да се наша војска, двор и Влада повуку у унутрашњост земље...

АЛЕКСАНДАР: У какву, доврага, унутрашњост! *C'est un non-sens!* Као да ми овде имамо бескрајни Сибир!

ПАШИЋ: ... И каже још да Влада препусти решење сукоба и судбину народа великим силама...

АЛЕКСАНДАР: ... Као оно у Берлину седамдесетосме, кад отеше Босну, кад сведоше Србију на неколико сати јахања с краја на крај!

ПАШИЋ: Да, височанство. Чини се да смо потпуно сами. Ми и – аустријска царевина. Пурга и Веса, пандур!

АЛЕКСАНДАР: *(Нервозно)*
Какав Пурга, какви пандури! Шта то причате?

ПАШИЋ: Пурга је био омањи, слабашни Циганин у мом Зајечару, а Веса – пандур – грдосија. Тај мали Пурга је вазда ишао уз нос Веси.

АЛЕКСАНДАР: Хоћете рећи да смо ми, Србија, ишли уз нос Франњи Јосифу?

ПАШИЋ: Не то, височанство, али нисмо умели да ударимо по прстима оног арамију, Аписа. Његови људи су чачкали ђавола иза наших леђа. Цигановић и Танкосић дали пиштоље, бомбе и цијанкалиј тој необузданој босанској дечурлији! Учили их да гађају у Топчидеру! А онда кобајаги покушали да их спрече у науму да пуцају на Фердинанда и Софију... Ја сам вам говорио да Аписа треба на време бацити у кврге, па у Пожаревац...

- АЛЕКСАНДАР: Зар нисте ви, Бајо, послали шифровано упозорење Бечу да се спрема атентат?... Зар није и наш одговор на ултиматум, дођавола, показао да смо савили шију?
- ПАШИЋ: Јесмо, височанство, јесмо. Ухапсили смо Танкосића, а Цигановић је још у бекству. Аписа сада не можемо да гонимо. Како да бацим у арест начелника Обавештајног одељења воске?! Његови дошници су нам драгоцене извори информација.
- АЛЕКСАНДАР: Бечу није довољно ни то што смо пристали да им испоручимо све осумњичене?
- ПАШИЋ: Ма, јок. Аустријанац, посланик Гизл, није хтео људски ни да прочита наш одговор.
- АЛЕКСАНДАР: Да нисте одоцнили с одговором? Рок је био вечерас до шест сати...
- ПАШИЋ: Нисмо! Дали нам рок као да смо њихови беамтери! Да нас понизе. Као за пакост покварила нам се једина латинична писаћа машина, па смо руком на француском дописали крај одговора. Овако мотор трчао сам да стигнем до шест сати у поштанство. Шваба узео онај наш папир, превртео га у руци, па ће: „*Wir sind nicht zufrieden*“! Они би да њихови полицајци вршљају по овој земљи, да саслушавају официре, политичаре, можда и вас... Мајку ли му његову гњецаву, и ћоравом је јасно у целој Европи да Аустрија хоће пошто-пото да нас сатре. Закувало се још деветстоосме са анексијом. Само су вребали прилику како да ударе и без тог сулудог атентата...
- АЛЕКСАНДАР: Али, нама не треба рат, за име бога!... *C'est terrible!*... Да ли имамо везу са Радомиром?
- ПАШИЋ: Војвода Путник је у бањи, у Аустрији. Достављена му је депеша.
- АЛЕКСАНДАР: Е, баш лепо! Писаћа машина покварена, начелник Генералштаба код непријатеља, министар унутрашњих дела ко зна где, а ви, председник Владе, тумарате по земљи кад нам је омча око врата!
- ПАШИЋ: Ја не тумарам, височанство, ја агитујем за нове изборе.

АЛЕКСАНДАР: Какви избори, забога! *C'est hors du bon-sens!* Улазимо поново у рат!! Па тек смо изишли из рата с Турцима и Бугарима, војска је искрвала, фали нам бар 120 хиљада пушака, муниција...

ПАШИЋ: Не губите главу, височанство...

АЛЕКСАНДАР: На кога да се ослонимо, шта да радимо, Бајо?!...

Улази министар, са њајширом у руци.

МИНИСТАР: Оппростите, депеша од црногорског краља...

АЛЕКСАНДАР: Шта јавља мој драги деда?

МИНИСТАР: *(Чита депешу)*

„Наш ће српски народ из овог великог и наметнутог му искушења побједнички изаћи. Моји Црногорци су већ спремни на граници да гину у одбрани наше независности.“

АЛЕКСАНДАР: Захвалите му одмах. Бар однекуд нека подршка...

(Министар се наклони и оде)

Шта предлагете, господине председниче?

ПАШИЋ: Наредио сам евакуацију Владе у Ниш... Путник је стари лисац, провући ће се овамо и преузеће одбрану. Мобилисаћемо све што може да хода и да носи пушку. Аустрија копа себи гроб, височанство. Изазваће против себе пола света, то вам Баја каже! То је саката кобила, а не царевина. Зар мислите да ће наша браћа, одушевљена уједињењем – Хрвати, Словенци, Пречани – да пуцају на нас? Да ће Русија, Енглеска, Француска, мирно гледати њихову најезду? Распашће се аустроугарска армада као кула од песка...

АЛЕКСАНДАР: А дотле, шта дотле, гос'н Пашићу?

ПАШИЋ: Издржаћемо. Дирнули су нас у инат! А инат је најјаче српско оружје. Зар један старац треба да вас бодри?

АЛЕКСАНДАР: Забога, ко чува наше границе? Шта раде ваши чиновници, војска, полиција, царина? Како су ти балавци могли да пренесу цео арсенал у Босну?

ПАШИЋ: Около – наоколо, преко брда, кроз шуму, раздвојени...

АЛЕКСАНДАР: Има ли одговора на нашу изјаву саучешћа бечком двору?

- ПАШИЋ: Ђуте и смишљају како да нас уједу. Нашег посланика Јовановића не зарезују ни пет пара.
- АЛЕКСАНДАР: Трапаво, трапаво смо радили.!
- ПАШИЋ: Историјска је ово судбина, височанство. Разједињени народ у Аустрији вапи деценијама да се уједини и окупи под нашим стегом. Све очи упрте су управо у вас. Како да им обречете помоћ, братску руку...?
- АЛЕКСАНДАР: Знам, господине председниче, али наши политичари, влада, ви, сувише сте отворено климали главом на те вапаје!
- ПАШИЋ: Дозволићете, височанство, нисте ни ви били равнодушни према идеалу велике државе. Примили сте певачко друштво из Новог Сада: „Српски тићу, Светозаре Милетићу“! Наслови с вашом сликом на првим странама новина! А обашка што је одавде, из ове куће, послат поздрав сложном савезу Срба и Хрвата у загребачком Сабору...
- АЛЕКСАНДАР: Нећемо више о томе. Време, време ради против нас. Похитајте, хоћу хитну седницу Генералштаба. Објавите одмах проглас народу, и колико сутра мобилизацију. Јавите ми све што чујете о војводи. И извештавајте о сваком кораку Владе.
- ПАШИЋ: *(Узме шешир и штић, наклони се и њође, ња застигане)*
И још нешто, височанство: Пурга је избио око пандуру Веси!
(Оде)

Александар одмахне руком, седне за сто и нервозно окреће ручицу телефона.

Затимњење.

СЛИКА 2.

Салон у приватној кући министра двора, кога смо ујознали у кабинету регења. Сваки детаљ указује на добар грађански укус и осећање за удобност: сјочих, гарнијура бидермајер сјолица, раскошан лусјер, зоблени на зиду, грамофон са тубом, тешке завесе од бракај... На сцени су министар и његов секретар Нусреј Сеферовић, млађи човек са цвикерима металног оквира; тамносиви зерок, тамашине... Седе крај сјочића, секретар записује налоге свој шефа. Иза њихових леђа журно прође Динка, министрова сујружа, носећи у рукама пресавијено тамно мушко одело.

МИНИСТАР: (Налогодавно, енергично)

... На вама је велика одговорност, Нусрете...Узећете сву поверљиву преписку из дворске касе. Запечањену, у посебном сандуку, хитно је шаљите на железничку станицу у пратњи жандарма!... Је л' то јасно?

НУСРЕТ: Сасвим јасно, господине министре.

МИНИСТАР: Ви, као мој секретар, и ја, бићемо у дворском вагону, а воз са целом владом креће у поноћ.. И још нешто... Хоћу да целокупан депозит на мом рачуну у Дунавској банци буде промптно, телеграфски, пребачен на конто у Свис генерал банци у Женеви. Подићи ћете по мом овлашћењу само десет хиљада у готовом, да се мени и мојој породици нађе у невољама које долазе...

НУСРЕТ: А ваша госпођа, ваша кћи...? Шта ће оне, куда ће...?

МИНИСТАР: Моја жена и моје благо највеће, моја кћи Јаворка, остају овде.

НУСРЕТ: Зар то није опасно...? Кад се војска повуче, а непријатељ уђе у Београд...?

МИНИСТАР: Ви сте већ капитулирали, Нусрете! Војска ће бранити Београд!

НУСРЕТ: Поведите их са собом, како ће две женске главе без заштите..?

МИНИСТАР: Где, где да их поведем? У блато, снег, мраз, прљавштину, крв, у општу погибију!? Чека нас много страдања и мука, Нусрете! Породице остају овде, а ми... ето, како Баја каже...

- НУСРЕТ: А ја? ... Моја је дужност да будем војник?
- МИНИСТАР: За сада остајеш са мном. Доцније, видећемо. Нико ти неће замерити што не носиш пушку. Правник си, чиновник, радиш за Владу.... Осим тога, муслиман си, друга вера...
- НУСРЕТ: Али, ја сам поданик Србије, овде сам се школовао, ова држава ми указала поверење... Моја савест... Моја дужност...
- МИНИСТАР: Савест те у рату може коштати главе, а паметан човек чува савест за мирна времена...
- Улази Јаворка, млада и лепа девојка, у дугој хаљини какве су се носиле почешком двадесетого века.*
- ЈАВОРКА: Оче, зове вас мати. Пакује ваше кофере, па јој треба упутстава... Добар дан, господине Нусрете.
- НУСРЕТ: Добар дан, госпођице.
- МИНИСТАР: *(Полазећи ка излазу, ужурбано)*
Верујем у вас, младићу. Урадите одмах то што сам вам рекао.
(Оде)
- Јаворка и секретар њадну једно друго ме у зајрљај, љубе се.*
- НУСРЕТ: *(Задихано, на ојрезу од моћућности да неко наиђе)*
Јаворка, злато моје!...
- ЈАВОРКА: Шта ће бити с нама...?
- НУСРЕТ: Вратићу се... Чекај ме...
- ЈАВОРКА: Закуни се да нећеш срљати безглаво... Закуни се...
- НУСРЕТ: *(Кроз осмех, шалећи се)*
У твог или у мог бога?
- ЈАВОРКА: Бог је један. Молићу му се непрестано... Мили мој...
- НУСРЕТ: Добро, кунем се. Али, није потребно... Твој отац ми засад не да да идем у трупу. Каже, потребан сам Влади... Знаш, срамота ме је, моји јарани, сви одреда, узимају оружје, а ја... као да сам фаличан или кукавица...
- ЈАВОРКА: Што се мене тиче, позлатила се татина реч.
- НУСРЕТ: Шта мислиш о томе.... да те испросим сада, одмах?.. Да имамо чему да се радујемо, да се надамо...?

ЈАВОРКА: Шашави мој Нусо!? Учини тако! Објавићемо заруке...

(Смеје се, милује ѓа ђо коси)

НУСРЕТ: Зебем помало од твог оца и матере... Како ће ме примити, да ли ће им бити по вољи овакав зет – сиромашни чиновник, син новопазарског сарача, још муслиман... Да не помисле да сам ловац на мираз, на каријеру...?

ЈАВОРКА: Нека они мисле шта год хоће, ако ме ти волиш...?

НУСРЕТ: Волим те, волим те, сунце моје, као што се воли јутро, здравље, срећа... Ти си ми све.

Љубе се сџрасно. Уџом улази Радивоје, средовечни сељак у народном оделу, са шајкачом на ѓлави. Чисџ, уредан, одевен за џосеџу у вароши. Засџане, џа се накашље. Скине шајкачу. Двоје младих се џрџну и расџаве. Јаворку облије сџид.

ЈАВОРКА: Чика Радивоје, ви...!?

РАДИВОЈЕ: *(И сам џомало у неџрилици)*

Добар дан, децо.... Ја... ушао... врата из баште отворена.. К'о велим, нико ми неће замерити. То су моји...

ЈАВОРКА: Откуд тако изненада? Добродошли...

(Приђе му, џољубе се)

РАДИВОЈЕ: Немој да ме ту ваздан „вивкаш“, ја сам твој стриц, а не варошки господин. Кажи ти мени „ти“, то највише волим да чујем. Па, како си, лепото...? А овај момак је...?

ЈАВОРКА: Он ми је... како да кажем...

РАДИВОЈЕ: Ама, видео сам ја ко је он теби, али шта дође самом себи и свом ћаћи?

НУСРЕТ: *(Прилази, рукује се са Радивојем)*

Ја сам Нусрет Сеферовић, секретар господина министра.

ЈАВОРКА: Он ми даје часове француског језика, па се ми зближили...

РАДИВОЈЕ: Видим, видим. Француски је важна ствар.

ЈАВОРКА: Чика Радивоје, молим те, немој ништа о овоме мом тати... Ми ћемо то сами...

НУСРЕТ: Добро, идем ја сад. Драго ми је што смо се упознали.

РАДИВОЈЕ: И мени, синко. У здравље... Хм, Турчин!

Јаворка и Нусреј одлазе. С друге сјиране улази министар.

МИНИСТАР: О, Радивоје! У зао час. Управо сам на поласку за Ниш. Влада се повлачи.

РАДИВОЈЕ: Знам, добошар објавио јутрос у селу. Ја и мој Крстивоје идемо у чету Степине Друге армије. Народ шенлучи к'о да иде у свадбу! Пију, певају, носе барјаке, а све босо и голо, с пројом у завежљају... Не питају пошто је живот, хоће да умру за поробљену браћу преко Саве и Дрине!

МИНИСТАР: А та браћа у Сарајеву и Загребу пале српске дућане и куће, туку, псују, хоће да освете Фердинанда! Ко ту да се снађе, мој брате? Једни би с нама, одсад па заувек у заједничкој држави, пуни љубави, а други би да нам пију крв. У Словенији спевали песму: „С канони вас поздравимо вси Срби, дом хладен вам поставимо об врби“. Јеси разумео?

РАДИВОЈЕ: Па, не баш...

МИНИСТАР: Поздравиће нас топовима, а све Србе на врбе!

РАДИВОЈЕ: *(Крсти се)*
Куда све ово води, брате?

МИНИСТАР: ... А ти, откуд ти овако изненада?

РАДИВОЈЕ: Дошао сам да се поздравимо, јер не зна се ко ће се вратити, а ко оставити кости у некој јами. Осим тога, имам једну молбу... Дужан сам трговцу Јеротићу из Кнића пет хиљада. Дао ми човек на меницу, записали ми кућу ако не вратим...

МИНИСТАР: Зашто си узео толики дуг?

РАДИВОЈЕ: ... Да посејем, после велике суше... А рода није било, ударила сувомразица... Нисам имао никаквог пазара, дуг нарастао дупло... Па ако би ми ти дао на веру новац да скинем дуг са душе. Не могу у рат носећи тај терет...

МИНИСТАР: Е, јеси луд и наиван! Каква душа, какав терет! Предглаву нам је, човече, дугова више нема. Заборави тог Јеротића из Кнића. Нек се стрпи док рат мине. А после, видећемо, ко жив ко мртав...

РАДИВОЈЕ: Не могу ја тако, брате. Дао сам реч, ставио крст на меницу овом руком. Крст је од бога, брацо! Него да ти мени одбројиш те паре, а ја ћу ти до последњег цванцига вратити, тако ми образа и части!

МИНИСТАР: Немам, Радивоје. Све сам пребацио у Швајцарску. Остале неке цркавице.

РАДИВОЈЕ: Молим те, брацо, узела ми војска и волове и коња, немам шта да продам. Како да прођем кроз Кнић, како да погледам човека у очи?

МИНИСТАР: Чујеш ли што сам ти рекао? Немам!

РАДИВОЈЕ: Ове су те руке, ови жуљеви, школовали. Отац тебе послао да учиш, а мене везао за њиву. Помози ми сада, молим те... Брат си ми!

МИНИСТАР: Како, доврага!?... Видећу колико данас да ли мени може неко да позајми, па ћу ти дати... Јер, од сутра, ко зна...

РАДИВОЈЕ: Хвала ти до неба. Остајем, дакле, овде и чекам.
(Улази Јагодиња, краће названа Динка, сујруга министрова; ближа је њедесејој него чејрдесејој, очувана, још лепа, ошмено држања и одевања)
А, ево и моје снајке!

ДИНКА: Добро нам дошао, Радивоје.
(Пружи му руку, он је несрећно прихватио, рукују се)
Ниси нам одавно долазио?

РАДИВОЈЕ: Муке сељачке, Динка. Посао од мрака до мрака.

ДИНКА: (Свом мужу)
Драги, морала сам да одложим музичко соаре и да се извиним сопрану, госпођици Николајевићевој. Твој пртљак је спреман. Имаш довољно свилених пижама за месец дана, а дотле ће се рат свакако завршити.

С друге стране улази Филип, син министров, старији младић нежног лика, у белим панталонама и кошуљи, са рекејом за џенис у рукама.

РАДИВОЈЕ: Филипе, делијо!

ФИЛИП: (Срдечно, раздражано)
Стрико! Чика Радивоје! Тако се радујем...

РАДИВОЈЕ: Види војника, види јунака! Јеси се јавио у команду?

- ФИЛИП: Наравно да јесам. Туцовић каже да је сваки, па и овај рат, неправедан, и да служи буржоазији да пљачка поробљену радничку класу, али да сада сви морамо да бранимо отаџбину, и да у се у слободи здружимо са браћом Хрватима, Словенцима, са свима... Јединство Словена и правда за све људе!
- РАДИВОЈЕ: Како ти кажеш, сине. Ваљда ви, школовани, знате шта радите и куд нас водите.
- МИНИСТАР: Ма, зна он врага! Затрвао га глупостима тај Димитрије, социјалиста!
- ФИЛИП: Нису то глупости, тата, већ законитост историје и развоја друштва! Читај Прудона, Бакуњина, Штирнера, Троцког... Овај рат није само рат против аустријске тамнице народа, то је рат за ослобођење човека од капиталистичког јарма!
- МИНИСТАР: Студентске беспослице! Ко у младости није био занесен бајкама о бољем свету није заслужио да му бог подари здрав разум у старости.
- ДИНКА: Оканите се политике.
(Радивоју)
Хватају се за гушу свакога дана.
- ФИЛИП: Колико ми даље од политике, толико политика ближе нама. Знате ли како су у старој Грчкој називали оне који су се клонили политике?... Идиотес!
- РАДИВОЈЕ: Е, па, синовче да ти овај „идиотес“ нешто каже...
- ФИЛИП: То се не односи на вас, стрико. Ви сте...
- РАДИВОЈЕ: Шта сам ја? Сељак, неписмен, кулучар, потребан кад се гине! А ко мене пита хоћу ли дагинем због те дечурије што се играју пиштољима по Сарајеву, или због тих тамо о којима ништа не знам...?
- ФИЛИП: То ти је, стрико, као да си стао у заштиту најрођенијег, разумеш!?
- РАДИВОЈЕ: Не разумем, али ако ви, школовани, тако мислите...
- ДИНКА: Филипе, остави човека на миру. Чиме сте га послужили?
- ФИЛИП: Ево, стиже ракија! Је л' може, стрико?
- РАДИВОЈЕ: Па, може, наравно.

Филић налива у чашице ракију из кристалне боце на столу. Стоља улази Јаворка.

ЈАВОРКА: Пошто смо сви на окупу, народе, имам да вам саопштим велико изненађење! Ја, Јаворка, министарска кћи, учитељица овдашња, изабрала сам животног сапутника. Задовољство ми је да вам представим свог вереника... Туш! Фанфаре! Пажња, он улази...!

Колебајући се, бојажљиво, са осмехом дечака ухваћеног у крађи њекмеца, улази Нусрејџ. Свима сјајаје дах. Пауза. Неверица.

МИНИСТАР: Чекај, шта то говориш...? Он – твој вереник!? Нусрет?

ЈАВОРКА: Јесте, баш он!

РАДИВОЈЕ: А што да не, и Турци су људи...

ДИНКА: *(Прасне, љућииио)*
Забога, Јаворка, јеси ли полудела!? Могла си да бираш по целом Београду, а ти...

ЈАВОРКА: *(Пркосно)*
А ја изабрала у Новом Пазару! Упркос твојим љубитељима музичких соареа!

МИНИСТАР: Нећу ништа да знам о томе! Зар у овом часу немамо паметнија посла!... Тако, дакле, Нусрете – нож у леђа, мени, мени који сам те узео у службу, створио те од ничега!

НУСРЕТ: Догодило се мимо наше воље, господине...

МИНИСТАР: Мимо твоје воље! Као гром, земљотрес, шта ли!...

РАДИВОЈЕ: А је л' тачно да ти можеш да имаш жена колико хоћеш, и да једеш козје сало?

ФИЛИП: Чекајте, станите!... Да размотримо ову веридбу са становишта дијалектичког хуманизма. Нусрет је добар човек, лафчина! Погледајте га, шта му фали?

ДИНКА: Фали му – сигурност, будућност, углед...

ЈАВОРКА: Другим речима, новац!

МИНИСТАР: Па, и новац ако баш хоћеш!

ЈАВОРКА: Ми се волимо, тата!... Реч „волети“ теби не значи ништа! Али, нама...

ДИНКА: Шта – вама? Ко је он? Упамти, ћерко: љубав улази кроз прозор, а излази кроз врата!

ЈАВОРКА: *(Изненађена, наивно)*
Знали сте да он ускаче у моју собу кроз прозор...?!

- РАДИВОЈЕ: Ау, славца ти јебем! Он је баш заскочио...
- ДИНКА: То се тако каже, глупа девојко, а значи да се љубав троши. Шта остаје кад је потрошите?
- ЈАВОРКА: Остаје верност, поштење, породица, остају успомене! Шта је теби остало пошто си се удала на силу за овог мог оца?
- ДИНКА: Срам те било, безобразнице! Остали сте ми ти и твој брат! Ова кућа... Твој отац и ја... ми смо се заволели... Је л' тако, драги?
- МИНИСТАР: Наравно, дођавола!
- РАДИВОЈЕ: Ама, хоће ли вас венчати поп или хоџа? Нека ти Свети Сава опрости, дете...
(Прекрсти се)
- МИНИСТАР: Све лепше од лепшег! Мојој кћери ускачу мушкарци у кревет по месечини! Да нисте спаковали нешто под кеџељау, бога ли вам вашег...?
- РАДИВОЈЕ: Па, ако су. Што да не? Имаш ли ти душе?
- МИНИСТАР: Ђути, Радивоје! Не мешај се!
- РАДИВОЈЕ: Видиш, деца се воле, човече!
- ФИЛИП: Јаворка, сејо, само напред! Алал ти вера! Оче, мајко, пустите их да живе! Можда нас за месец или два више неће бити...
(Нусрећу)
Води је. Чувај је. Твоја је!
- МИНИСТАР: Прави сте тренутак изабрали! Распада ми се земља, распада ми се и породица! Боже, боже..!
- НУСРЕТ: Опростите, господине тасте... Извршићу све како сте наредили, а онда... Путујте ноћас без мене... Ипак ћу у војску, у рат, са својим јаранима!... Збогом.
- РАДИВОЈЕ: Нека те твој бог чува, синко! Ипак си ти наш!
Нусрећ и Јаворка одлазе држећи се за руке. Радивоје, Динка и министар осмљају без речи. Филип наздравља чашиом ракије.
- ФИЛИП: Е, па, живели! Нека им је са срећом!
- МИНИСТАР: А и свима нама, господе!
- ДИНКА: (Крсти се)
Боже, шта нас ово снађе!...

Затамњење.

СЛИКА 3.

Туињава ѿојова, ексѿлозије гранаѿа, шиѿекѿање сѿаринских миѿраѿеза, ѿушчана ѿаѿба. Громки усклиц: „Ура!“... Кад се сцена освѿили заѿичемо режѿѿа Александра како у лейѿној униформи свѿиле боје седи за ѿсаѿим сѿолом, удубѿен у неке сѿисе. Иза ѿега је велика војна маѿа са уцѿѿаним сѿирелицама које означавају ѿравце наѿада. Провизорни кабинетѿ у гѿраду Крфу на исѿоименом осѿрву је више неѿо скроман: обичне дрвене сѿилице, неколико сивих сандука за муницију, срѿска засѿава и ѿољски ѿелефон.. Рано је ѿојодне ѿојлоѿ јесењеѿ дана. Зачује се куцање – у кабинетѿ улази минисѿар, у лакој лейѿној одеѿи.

МИНИСТАР: Височанство, господин Никола Пашиѿ моли да га одмах примите. Каже да је хитно...

АЛЕКСАНДАР: Нека уѿе.

Минисѿар изиѿе и ѿроѿусти у кабинетѿ Николу Пашиѿа, који има на себи бело одело од ланеноѿ ѿлаѿина, а у рукама сламни шешир и ѿиѿаѿ.

АЛЕКСАНДАР: Шта је тако хитно, господине Пашиѿу?

ПАШИѿ: Стојан се вратио из Женеве са важним вестима.

АЛЕКСАНДАР: И? Какве су то вести?

ПАШИѿ: Преговори о сепаратном миру између Аустроугарске и Француске, на захтев цара Карла...овај... завршени су са неким важним закључцима...

АЛЕКСАНДАР: Не отежите, гос'н Бајо. Шта је понудио наследник Фрање Јосифа у замену за спас ѿегове труле царевине?

ПАШИѿ: Овај... Можда се то вама неѿе свидети... Стојан Протиѿ је хтео да изнесе ѿихове предлоге на седници Владе... А ја, овај, сматрам да је боље да ви будете извештени пре других, па тек онда да се ствар разгласи...

АЛЕКСАНДАР: Много нешто петљате, господине председниче. Хајде, говорите. Слушам вас.

ПАШИѿ: Па, видите... Аустрија хоѿе да купи мир. Понудила нам је део Славоније и све територије јужно од Саве и Дунава, онда Босну, Јадранско море, Маѿедонију, Црну Гору и Албанију...

АЛЕКСАНДАР: *(Изнаенаѿен)* Шта кажете?...Просто не могу да верујем! То је више него што смо очекивали...

ПАШИѿ: Јесте, али...

АЛЕКСАНДАР: Има и неко „али“?

ПАШИЋ: Да, височанство, овај...
(*Насће себи чашицу коњака и испије је*)
Услов је да ви и ваш отац, његово величанство Петар први, будете уклоњени с престола... Хоћу рећи да династија Карађорђевић уступи трон неком аустријском надвојводи...

АЛЕКСАНДАР: (*Пренеражен, без даха*)
Како, молим...? О чему ви то...?

ПАШИЋ: Овај... То им дође као привид победе у малом, да не би били потпуно потучени. Ви сте им трн у оку због атентата у Сарајеву...

АЛЕКСАНДАР: (*Плане*)
... Доврага, то је свињарија, безобразлук!... *Chutes! Quelle honte! Tetes de boche maudtes!* Матер им њину, како се усуђује тај млитави дроњак, Карл Хабсбург!... Ваљда се и ми питамо! После албанске Голготе, толиких жртава, ми смо незаобилазни војни фактор!

ПАШИЋ: Када псујете на француском, височанство, некако боље звучи... Смирите се, молим вас. Узмите мало коњака. Овај грчки није баш као француски, али смирује живце. Ја не пијем, гуцнуо сам ето због вас први пут, овде, на Крфу, после десет година, колико да поделимо овај шок...

АЛЕКСАНДАР: Шта ће о том дрском предлогу рећи Хрвати у Југословенском одбору, Супило и онај други... како се зваше...?

ПАШИЋ: Анте Трумбић. Они засад ништа не знају о тајним преговорима између Аустријанаца и Француза у које смо и ми уведени. Ствар је процурела, међутим, до неких новинара. Онај Американац, Џон Рид, питао ме да ли ћемо прихватити сепаратни мир са „рањеном звери“, како је назвао Аустрију.

АЛЕКСАНДАР: Шта сте му одговорили?

ПАШИЋ: Рекао сам му да никакве ујдурме неће бити. Да понуда Фрањиног наследника, цара Карла, нема никакве шансе.

АЛЕКСАНДАР: Свргнути нашу династију значило би плунути на српску војничку жртву, на понос напаћеног народа. Ја сам војник у рову, који дели његове несреће и патње, нисам валцер-мајстор бечких салона!

ПАШИЋ: Нисте, височанство. Наравно да нисте. Мућак, рекао сам том америчком новинару. Нити ми верујемо у обећања Немаца и Аустрије, а богме ни у Енглезе, кобајаги савезнике, који се више заузимају за Бугаре, него за нас... Овај... Сачекајмо одговор Поенкареа на швапске предлоге, а што се нас тиче... Има начина и да Карло буде сит и да сви Срби буду на броју...

АЛЕКСАНДАР: Како то?

ПАШИЋ: Помоћи ће нам Апис и његова „Црна рука“...

АЛЕКСАНДАР: Апис?! „Легенда међу српским војницима“! Смутљивац! Како нам он може помоћи?

ПАШИЋ: Ја сам грађевински инжењер, нисам јак у латинском, али знам ону пословицу „*do et des*“, што ће рећи „ја теби – ти мени“. Дакле, уместо вас да ми Карлу поднесемо на жртву Аписа и његову заверничку официрску булументу, а Карло нама све земље јужно од Саве и Дунава. Зар се Аписова организација не зове Ујењићење или смрт? Лепо, даћемо им и уједињење и смрт.

АЛЕКСАНДАР: Али, како, како?

ПАШИЋ: Сетите се шта се догодило пре шест месеци када сте обилазили аутомобилом наше јединице на фронту...

АЛЕКСАНДАР: Да, зачула су се два пуцња однекуд...

ПАШИЋ: Нешто као покушај атентата, зар не?

АЛЕКСАНДАР: Можда, али нема доказа...!?

ПАШИЋ: Докази сигурно постоје, само их треба пронаћи, ако ви допустите... Овај... Било би и царлу Карлу и нама по вољи да изведемо један процес, овде, у Солуну, да сперемо сарајевско блато пред светом... Апис не сме да се врати у отаџбину, не сме више да уноси смутњу. Ономад је рекао у кафани да ће да подигне капију од сабљи на улазу у Србију, па ће да пропусти само оне којима он дозволи. Ви и ја нисмо на његовом списку...

АЛЕКСАНДАР: Је л’ тако? Над краљем – краљ! Пронађите доказе о покушају атентата. Морамо чисти натраг, у отаџбину. Наш свети ратни циљ је ослобођење свих земаља у којима живе Словени, јака заједничка држава. Забога, потписали смо Крфску де-

кларацију са Југословенским одбором! Пригрлили поробљену браћу. Уз нас су и њихови доброволци, који су пребегли на нашу страну.

ПАШИЋ: Али, будимо опрезни, височанство. У том Југословенском одбору неки Хрвати би да се ставе под круну Краљевине Србије, а други би умешено и обешено – да им дамо самосталну Хрватску. Оног словеначког попа, Корошеца, нико не узима озбиљно. Треба зажмурити, удубити се, и онако, у себи, видети будућност. Много је ту различитих вера и обичаја. Како сабрати под исти кров нас, Србе, инације и бунције, Црногорце – осетљиве коленовиће, латинске зејтињава Приморце и Хрвате – пештанске парничаре, Крањце који дрхте над сваком паром, Маћедонце – печалбаре..? Како ће неке будуће владе, будући краљеви, намесити колача тој шареној тевабији? Грозница ме прожме кад помислим на све те рогове у врећи...

АЛЕКСАНДАР: Постараћемо се да свакоме дамо оно што иште. Бићемо праведни колико је то могућно. *On ne peut pas retourner en arriere!*

ПАШИЋ: А колико је могућно бити праведан? – питам се. Него, знате ко нам посао квари? Онај тврдоглави војвода Мишић. Каже: зашто би Србин гинуо за хрватску слободу? Нека се Хрвати и Словенци сами ослободе!

АЛЕКСАНДАР: Ми не можемо назад, гос'н Бајо. Дали смо реч, а осим тога... велика, уједињена земља јужних Словена, Душанова земља, завет је наших предака. Свака жртва на том путу је оправдана. Смирите Мишића. Уосталом, пошаљите га у пензију... Него, хајде да се нас двојица нешто договоримо: да ви мене одсад зовете Сандро, како ме зову мени најближи. Ви сте годинама пртијатељ династије. А ја ћу вас звати Баја. Је л' важи?

ПАШИЋ: Важи, Сандро, али кад смо насамо. Не могу вас на Крунском савету ословљавати као амалина у крчми!

АЛЕКСАНДАР: Нека буде тако.

Насмеје се. Пружи му руку. Рукују се.

Зайамњење.

СЛИКА 4.

У неодређеном љросѝору, на љросценијуму, сусрећу се Пашић и Минисѝар.

ПАШИЋ: *(Обазриво, ѝихим ѓласом)*

Хтео сам с тобом реч – две у поверењу, очи у очи...

МИНИСТАР: И ја сам с тобом хтео да поразговарам о једној личној ствари...

ПАШИЋ: Онда прво ти. Кажи шта те мучи.

МИНИСТАР: Мој син, Филип.

ПАШИЋ: Шта је с њим? Зар он није поручник, у рову код Сереза...?

МИНИСТАР: Да, јесте. Хтео бих, председниче, да те молим као страначког заштитника и старог пријатеља да ми учи-ниш ... Извуци ми га из рова, из погибелји. Уман је, завршио је школе.. Биће нам потребни такви кад ова трагедија мине... Дај му неку дужност у позадини...

ПАШИЋ: Овај... Узећу то у разматрање... Филип, кажеш?... Латини су говорили „*do ut des*“... Ја теби – ти мени... Како би било да попијемо каву на миру, овај... и да се примиш једног задатка...

МИНИСТАР: На располагању сам и теби и Влади...

ПАШИЋ: Ствар је веома озбиљна и поверљива, државна тајна...

МИНИСТАР: Разумем. О чему је реч?

ПАШИЋ: О истрази коју треба спровести. Пронаћи ћеш све-доке да је оно друштво око Аписа, а и он сам... овај... да су припремали атентат на регента, пре шест ме-сеци... Неко је пуцао из винограда, кад је регент аутомобилом обилазио фронт...

МИНИСТАР: Баш пуцали на аутомобил?

ПАШИЋ: Дабоме! То морамо доказати. Неко је пуцао, зашто то не би били они?... Јеси ли разумео?...

МИНИСТАР: Мислим да јесам... А мој Филип...

ПАШИЋ: *Do ut des!*.. Наврати сутра око детаља. И памет у главу! Државна тајна!

МИНИСТАР: *(Насмеје се, љриѝреѝи ѝобоже љрсѝом)*

Хе-хе, не каже се цабе „зна Баја шта ради!

Пашић климне ѓлавом и удаљи се. Минисѝар одлази на суѝројну сѝрану. Зайамњење.

СЛИКА 5.

Салон у кући министрoвој, у Београду. Уочљив је извесћан неред: на стоочићу је много ствари – чаша, боца, књижа, кушијица, плетиво... Брокајина завеса је оћкачена и виси накриво... Вече је. Електричне светилке чкиље. Динка и Јаворка седе у фотиљама. Док мајка плете нешто вуном, кћи чита књижу.

ЈАВОРКА: Мама, хоћеш ли нешто за вечеру?

ДИНКА: Нешто? А шта?

ЈАВОРКА: Па, знаш – обарени кромпир, оно што је остало од ручка...

ДИНКА: Мислиш „кромпир“, или још прецизније: „картофел“! Швапска милостиња!

ЈАВОРКА: Иван није Шваба!

ДИНКА: Него шта је кад ратује на њиховој страни?

ЈАВОРКА: Он је Хрват. Честит човек. Мобилисали га.

ДИНКА: „Честит човек“! Честити људи се данас боре против те... те црно-жуте немани! ... Него, теби су уста пуна хвале кад се помене тај аграмерски уштогљени „домољуб“!

ЈАВОРКА: Мама, шта то говориш!

ДИНКА: Видим ја како ти очи цакле кад се он овде проврти као усрани паун!

ЈАВОРКА: Морамо показати захвалност према том љубазном човеку.

ДИНКА: Угњездио се овде, отео нам најлепшу собу!

ЈАВОРКА: Могао је да нам узме целу кућу. Пажљив је, пристојан... Да није било његових „кромпира“ данас бисмо нас две ручале воду!

ДИНКА: Као цео овај окупирани народ! Док твој вереник, ма какав био, страда у некој недођији, ти дајеш знаке охрабрења једном „оберлајтнанту“!

ЈАВОРКА: Какве знаке, забога!

ДИНКА: Женске знаке! Нисам ја ћорава. А он – ко је он уопште...? Шта остаје од тог „фајн ордонанца“ са Медвешћака кад скине ту ружну униформу?..

Изнада се појављује Иван Јурјец, наочић, сјасић, млад човек углађеног држања, у униформи аустроугарског „надручника“. У једној руци носи џакећих у шареном омоту, а у другој боцу коњака. Оне намах заћуше. Моћућно је да је чуо крај њиховог разговора. Нећодна ћауза.

ИВАН: ... Испривавам се ако сам вас у нечему прекинуо. Уопће, питам се да ли сам одвећ намјетљив као присилни подстанар..?

ЈАВОРКА: Не, господине Јурјец... Управо смо похвално говориле о вашем понашању...

ИВАН: Да ли *gnédige*, ваша госпођа мати, допушта овај мали израз мог дубоког штивања, дапаче моје свесрдне исприке што сам, ето, по нужди, улез у вашој обитељи...

(Пружа џакећих и боцу, Јаворка прихватила)

... То су ситнице из официрске кантине – пралине и малко француског коњака...

ДИНКА: (Хладно)
Пралине? Шта вам је то?

ИВАН: Чоколадни бонбони са лешњаком и зеленим шартрезом.

ДИНКА: А, тако! Хвала, нисте морали...

ЈАВОРКА: (Која је у међувремену отворила џакећ, сјавља бонбону у усћа)
Ох, баш вам хавала, господине...

ИВАН: Чујте, господична... Просим лијепо, немојте ме так звати. Ја сам за вас просто – Иван. Не? У другим околностима хтео бих вас радо имати за пријатеље...
(Угледа грамофон)
Видим, волите музику?... Мој омиљени штик је Бетовенова „*Mondscheinsonata*“.

ЈАВОРКА: На жалост, то немамо... Али...

Он приће грамофону, разгледа плоче, најзад изабере једну. Одјекну полейни звуци Штраусовог валцера. Он се церемонијално, у сјилу бечких кавалера, поклони Јаворки. Она му пружи руке, заиграју валцер. Динка их смркнућо поспира. После неколико џакићова, сјара гоцића усјане.

ДИНКА: *(Зайоведно)*
 Јаворка, на спавање!
(Иван и Јаворка заспају)
 Ово није бордел, господине оберлајтнанте! Изволите
 у Сарајевску улицу ако вам је до забаве!...

ЈАВОРКА: Мама!... Забога!...

ДИНКА: Рекла сам, у постељу!..

ЈАВОРКА: Нећу!

Динка их одмери презриво и оде. Њих двоје се погледају, њрсну у смех и наставе да играју валцер, све брже, све бесније. Изненада, одјекне електрично звонце, а поштом неколико убрзаних удараца у врата, шамо, у невидљивом предворју... Иван и Јаворка преспају да играју. Тренућак недоумице.

ЈАВОРКА: Ко то може бити у ово доба?

ИВАН: Минула је редарствена ура..?

ЈАВОРКА: Отворићу. Молим вас останите овде...
(Изиђе)

Чује се шклоцање кључа, па Јаворкин пригушени крик и поштом њене речи: „Ти!... Како... То си заиста ти?... Боже мој, боже, да ли је могућно?.. „ Она уводи у салон Нусреџа, гоштова неуређеног љивог: исцрпљен, зараспао у браду, зологлав, неуредне косе, у похабаног сељачког одећи, са криама око ногу умесити обуће, он се сручи у најближу фојтељу. Изнемоћим погледом осмоири Ивана, који стоји као укопан.

НУСПЕТ: Он... ко је он...? Швапски официр...? Овде, у овој кући...?

ЈАВОРКА: Господин је нама додељен на стан... Он је из наших крајева...

ИВАН: *(Удари поштом о поштом)*
 Част ми је, Иван Јурјец, часник Седамнаесте инфантеријске регименте!... А господин је, ако се може знати...?

ЈАВОРКА: Давнашњи пријатељ наше породице, чак кум... јесте...

ИВАН: Али, ово баш није ура за нормалне визите? Как бих рекел, господин је у великој невољи?

НУСПЕТ: Зашто не кажеш отворено да сам ја твој вереник?... Или, можда постоји разлог да се та чињеница прећути?

- ИВАН: Вјереник?!... Лијепо, честитам!... А откуда ви овако изнебуха, по ноћи?
- НУСРЕТ: То се вас не тиче, господине...
- ИВАН: Но, немојте бити на крај срца! Ви изгледате как да сте из самог пакла допејали!
- ЈАВОРКА: Јеси ли гладан?... Донећу ти мало кромпира...
(Излази журно)
- ИВАН: А ја ћу вам понудити чашицу коњака... Може?...
(Пошио Нусреј не одговара, збуњен ситуацијом у којој се нашао, Иван налива коњак и њему и себи)
Та одјећа на вама, хоћу рећи те рите одају човјека који је утекао из ходне сатније усред изгубљена боја! Из вас избија војнички задах, *kolonenduft*... Онај специфични воњ зноја и мокраће...Осим тога, унаточ том србијанском маскирном костиму, који вам никако не пасује, има једна маленкост која... Но-но-но, ви сте opak деран, та кошуља на вама, *feldgrau* фарбе, без овратника, је војничка кошуља, не?!..
- НУСРЕТ: (Усмиане нагло, њресиврављен; зграби велики месингани свећњак и заузме одбрамбену позу)
Јесте, па шта!... Нећу се предати жив, али пре тога ћу тебе послати у ђавољу матер... Ни корака, јеси ли чуо!...
- ИВАН: (Иронично)
Апаге сатанас!... Дајте се смирите... Нимало није отмјено витлати тим свећњаком као да смо у јевтиној оперети или пратерској шатри!... Так се понаша улична багажа, а не ми, интелектуални људи... Дајте, тргните малко коњака...
(Налива му њиће и њружа чашицу)
Ја сам дипломирани јурист, силом натјеран у овај балкански крвави кравал... А господин је такођер учио школе?
- НУСРЕТ: И ја сам правник... Хоћете ли ме пријавити вашима..?
(Исије коњак на екс, сџресе се)
- ИВАН: Нипошто, колега. Осим јуриспруденције нас спаја још нешта заједничко...
- НУСРЕТ: Шта би то било...?

- ИВАН: Господична Јаворка. Њена љепота. Она је анђео, бенефактор у опћем овом јаду.
(*Јаворка уноси танањир са бареним кромирима, сјушића га на сјочић испред Нусреића; овоме, међу тим, није до јела*)
Зар ви мислите да ја уживам у свјетском инфамном убијању, које посве личи на *dance macabre*?... Но, тко сте ви?
- НУСРЕТ: Јаворка вам ништа није рекла о мени?... Чини се да нисте хуља, или се можда варам... Ако баш хоћете, ја сам српски војник, тачније заробљени српски војник, који је успео да побегне...
- ЈАВОРКА: О, хвала богу!...
- ИВАН: Занимљиво. А зовете се?
- НУСРЕТ: Нусрет Сеферовић, обични редов.
- ИВАН: Исламски бојовник у србијанској мартироманији! Велемученик за опћу југославенску идеју. Причајте как сте то зделали?
- НУСРЕТ: Захваљујући срећном случају. Спроводили су нас с југа, ка Мађарској. И ту, надомак Београда, затворили у једну стају. Ја заискао да идем у нужник. И док ме стражар чекао пред ћенифом, опазим да је једна даска на стражњем зиду лабава, да се помера. Гурнем је и изиђем у ноћ, у поље кукуруза... Домогнем се онда сеоске куће, преобучем се, и – ево ме овде...
- ЈАВОРКА: У господина Јурјеца можемо имати поверења... Зар не, Иване?
- ИВАН: Правићемо се глухи и слијепи. Али, ви морате бјегати даље. Овдје вам није безбједно остати.
- ЈАВОРКА: Смислићемо шта даље. Сутра ћеш добити Филипову одећу. Можеш да се окупаш и потом да преспаваш у Филиповој соби. А ја бих се сад, господо, повукла. Ово је сувише за мене... Нусрете, драги, тако сам срећна...
- НУСРЕТ: Зар ме нећеш пољубити..?
(*Приђе јој гледа је право у очи, она склања поглед у сјрану*)

ЈАВОРКА: *(Збуњена, неодлучна, у нејрилицу због Ивановој присусјива)*

... Знаш, чекала сам те... Страховала... Молим те, схвати... Има времена... Догодио си се изненада, као гром из ведра неба... Прошло је толико времена... Морам прво доћи к себи, уверити се да си то заиста ти, и да си овде, с нама. Опрости... Лаку ноћ.
(Оде. Иван је поздрави галантно, наклоном)

ИВАН: Е, да нас двојица, камарада, солдата, залијемо примирје између двије армаде.
(Пију коњак)

Мој ајнштелунг, или ти гледиште, како би се то нашки рекло, гласи: „*Audaces fortuna juvat*“, то јест „храбре служи срећа“!... *Nota bene*: ти си двоструки срећник! Побјегао си оним борнираним типовима, оним солдатским воловима; и секундо – освојио си срце предивне господичне Јаворке! Брависимо!
(Куцају се, пију. Иван одмах налива нову количину коњака)

... Шта је сад теби од првокласне важности: успјешни бијег у слободу и здрава кожа на краљежници и гузици, или пак лијепа господична? Не можеш ти имати два добра, а ја ниједно!... Ерго, бирај!...

НУСПЕТ: Да ли сам те, колега, добро разумео? Да бирам између своје слободе и жене коју волим? Ја бих најрадије са њом у слободу, док бих тебе уцмекао и закопао испод крушке, ту, у дворишту...

Обојица се насмеју. Пиће их хвајта све више.

ИВАН: *(Смеје се)*

За мајку божију, почињеш ми се свиђати!... Но, имам један приједлог. Шта мислиш о овоме: да ја теби дам моју оберлајтнанску униформу и да те таковог отпремим у сигурност, негдје далеко од Београда и фронте, а ти... ти да присегнеш да ћеш своју шугаву рит однијети за свагда у непознатом правцу! И да ћеш се заувјек клонити наше господичне! А, шта велиш?

НУСПЕТ: Велим да се носиш у мајчину!... Дај овамо тај коњак...
(Сија коњак, испијају чашице на екс)

ИВАН: Чекај, нешта ми овдје није јасно... Ти, муслиман, таманиш коњак као хришћански алкохолик!? Зар теби вјера не брани тако што?

НУСПЕТ: *(Пријидио)*
Брани, али веру ћемо одвојити од државе у новој држави. А како се ја борим за нову државу, вера не може да ми ускраћује пиће. Јеси ли задовољан, часниче царско-краљевске инфантеријске регименте?

ИВАН: *(Пријидио)*
Ни мало. Уопће нисам тобом задовољан... Ти си недостојан овог „француза“, за тебе је проста ладањска крампампула... Знадеш ли ти што је то крампампула?

НУСПЕТ: Јок, вала.

ИВАН: То ти је, братац, клековача... Где смо оно стали? Да, код државе... Јеси ли ти баш сигуро да ће нам свима подједнако стајати феш тај политички каценјамер од заједничког српско-словеначко-хрватског куплераја?

НУСПЕТ: Хоће. Дабогда црко ако неће...

ИВАН: У том случају из ове одвјетничке главе изићи ће гласно на свјетлост дана нешто што се одавна пробија из моје душе. Да нас двојица посудимо одјећу Јаворкиног брата, реченог Филипа, па да лијепо, у хрватско-муслиманској братској коалицији, клиснемо к Србима, на њихову страну фронте!?

НУСПЕТ: Ти то озбиљно...?

ИВАН: Аха.

(Пајтејично, њијано)

... „Захватише ме болови смрти“... Дезертер? Јесте, господо војни суци! Дезертер! Пољубите ме педаљ испод репа!...

(Церека се. Несигуран на ногама, приђе грамофону и пусти плочу. Поново одјекну звуци истој Штраусовој валцера које смо већ чули. Салутира)

Сервус, ваше императорско величанство, Карле фон Хабсбург!... Фукајте се!

(Поклони се пред Нусрејом)

Смијем ли замолити за плес?

Невољно, њијано, Нусреј устјане. Пустиа да га Иван води као партерку у плесу. Играју валцер. У дубини се појављује Динка, у сивавањци. Зајрејаси се кад угледа штиа се дешава. Они засјану. Обојица јој се дубоко поклоне, ња је Иван ухватио за руку и доведе на средину салона, где почне да игра с њом. Онда је као оклембешену лутку преуштира Нусреју; овај се шакође заврши с њом у валцеру. Динка је њијано збуњена. Зашамњење.

СЛИКА 6.

Звучни ефектии њешадијске размене вајре. Једна ракетџа одлејџи у вис и расјрсне се. Пригужена свејлостџ ламје на гас, обешена о ниски дашчани сјрој, обасја њескобну унујрашњостџ земунџе уз сам фронтџ. Минисјар седи на сандуку за муницџу и јуши. Узнемирен је, несјрјљив. После неколико јренушџа, савијен, у земунџу улази Филип, блед, уморан, у војничкој униформи, са ејолетџама јоручника. Лице му је умрљано блџшом. Скида кају.

ФИЛИП: *(Задихан, мрзовољан)*

...Знам зашто си дошао! Где ти је образ, оче?...

МИНИСТАР: Чекај, смири се. Нисмо се видели недељама... Изгледаш ми болесно, Филипе.

ФИЛИП: Изгледам осрамоћено пред војницима, који верују у мене!

(Вади више јушџа јресавијено јарче харџџџе из џејџа војничке блузе)

... Шта је ово?... То је твоје масло, знам ја тебе... Како си могао, тата?

МИНИСТАР: Јављено ми је да си добио наређење...

ФИЛИП: Ово није наређење него забушантска ујдурма, курвинско извлачење сина с фронта! Отац, народни трибун, страначки првак, патриотски барјак, склања сина на сигурно, у интендантуру као ајутанта, под сукње солунских дроља које с вама пију метаксу уз бузуки!

МИНИСТАР: Умукни, будало! Отвори очи! Шта видиш? Пропаст, крв и гној, умире младост! Шта би друго требало да покуша отац који има јединог сина?

ФИЛИП: Шта ћемо са оним очевима који нису покерски пајташи са председником Владе, с оним очевима који могу једино богу да се моле!... Поверили су их нама, официрим. Ти сељачићи, промрзла деца, на ивици лудила од страха и чекања, хоће да крену за мном, тата! Ја немам права да их оставим. Један војник је полудео, кренуо сам на Бугаре, псовао мајку њиховом цару, одшрафио бомбу, а онда... згодио га хитац и бомба експлодирала под њим... Јединац из села под Космајем... Још лежи на брисаном простору, не можемо да извучемо раскомадано тело. Шта рећи ње-

говом оцу? ... Докле, докле ћемо да пузимо у овим рупама и рововима? Шта чекају штаб, Влада, Пашић,...

МИНИСТАР: Стрпи се, сине. Пашић и штаб знају шта раде...

ФИЛИП: *(Иронично, ѓорко)*

Да, Пашић сигурно зна: склонио сина у Париз. Његов Раде, кажу, троши татин новац немилеце на женске у борделима, коцку и шампањац, док ми овде бројимо мртве и сакате... Данило, колега с факултета, издахнуо ми је ономад на рукама просуте утробе...

МИНИСТАР: Осим јуриша кроз бодљикаве жице и клања с непријатељем има и других дужности које доприносе победи.

ФИЛИП: Рецимо, шта? Да бројим цакове с пасуљем, да трчкарам као ађутант иза високих официра, да се парфемисhem после јутарњег бријања, да читам новине и пијучкам кафу у кафанама Крфа или Солуна? Јесу ли то те победничке „дужности“?

МИНИСТАР: Завртео ти је мозак онај Туцовић, који погибе и ако није морао!

ФИЛИП: Морао је тата! Тешко је умрети без разлога, без вере у нешто, онако узалуд. Ја ћу, ако треба, као он – с поносом, за сву ону сирочад која нас чека, за ослобођење браће од Караванки до Јегејског мора...

МИНИСТАР: Доврага с тим ослобођењем! То су магле регента и оних око њега... Ко зна за шта гинемо, за какав будући свет! Слепи смо, срљамо... Руши се старо, ничу сумњиве нове идеје – анархија, револуција, југославизам, утопија, мучеништво, јунаштво, безбожништво! Не, сине, теби није овде место.

ФИЛИП: Јесте, тата!

(Исцелпа оно ѓарче харџије)

МИНИСТАР: *(Узбуђен, на ивици суза)*

... Имам само тебе, Филипе. Преклињем те.... Ти си наставак нашег имена... Све што сам градио било је ради тебе и остаје теби...Имаш мајку и сестру... Јесте, неко мора и да „трчкара“ иза пуковника и генерала, да буде њихова десна рука...

ФИЛИП: Тата, нећу више да чујем ни једну реч!... Због Данила, због мојих другара којих више нема! Због Аписа, оног храброг официра кога невиног посласте у смрт! У сну, сваке ноћи, лежећи у блату, видим их насмејане. Умрли су поносно за наш идеал, тата, верујући да ова кланица има смисла, да је тај смисао слобода у свим крајевима где живе словенска браћа... Овде се умире за нешто боље, човечније, праведније, тата... Умире се с вером у спасење...

МИНИСТАР: Био си и остао будала... Какви идеали, какво спасење, доврага! Треба преживети, вратити се кући... Појединачна смрт, ма како била театарална, не значи ништа. Један број мање на списку! Вештина опстанка у балканским сатирањима је најважнија, а припада онима који схвате на време да од њих ништа не зависи. Буди паметан, буди практичан, мајку му бојју!...

ФИЛИП: Нећу! ... Зар да умирем од стида годинама? Да изгубим себе, тата! Да ме прогоне сени ових младића иза којих нико не стоји!? Који немају анђела-заштитника у лику краљевског министра! Да будем муфлуз, кукавица, бедник! Да, ја сам појединачна бројка. Али, сваки збир састоји се од бројки! Да се ниси усудио да ме и даље извлачиш из рова! Убићу се, али то нећу дозволити!

МИНИСТАР: Извући ћу те силом! По наредби с највишег места!

ФИЛИП: Нека ме то место пољуби – знаш где..! Увек могу да се узвисим изнад свих команди, да изведем свој самостални бомбашки јуриш! Да заменим живот за живот душманина! Ко ће ме у томе спречити?... Зарони мало у своју душу, тата, сети се свог оца који је пао у оном пређашњем рату... И остај ми здраво. Идем назад, на положај...
(Махне руком и брзо се удаљи)

МИНИСТАР: Збогом, сине... Не, неће бити по твојој усијаној глави. Склонићу те у заветрину, тако ми бога!..
(Одлази)

Затимњење.

СЛИКА 7.

Шумови райних дејствава, канонада, експлозије, звиждук танади, прелазе звучним претпјанњем у масовни усклик „Урааа“, који се ојетт прелива у химну Краљевине СХС на три језика: мешају се речи „Боже правде, ти шито сјасе од пројасити до сад нас...“, „Лијећа наша домовино, ој јуначка земљо мила..“ и „Најреј застїава славе, на бој јуначка кри...“ Усклици одушевљене масе... Свейлостї обасјава кабинетї у дворској резиденцији, на Терезијама, у Београду. Реженїа Александра (у адмиралској униформи), и Ни- колу Пашића (у шамном реденџоїу) зашичемо у поодмаклој ноћи... Реженїи пуши, замилњен. Пашић вади цeyни саїи...

ПАШИЋ: Прошла је поноћ, височанство...

АЛЕКСАНДАР: Будите бар ове ноћи мање званични! Несрећан сам, Бајо... Потребан ми је неко ко ће ме разумети, не само као регента...

ПАШИЋ: Уз вас сам, свим срцем.

АЛЕКСАНДАР: Не срцем политичара, молим вас. Хоћу срце пријатеља...!

ПАШИЋ: Зар вам нисам увек био пријатељ?

АЛЕКСАНДАР: Кад с вама разговарам имам утисак да се у Николи Пашићу кога видим пред собом, крије још један Никола Пашић, који никада не открива своје мисли до краја.

ПАШИЋ: Ако тако мислите, зашто ми онда нудите још један мандат?

АЛЕКСАНДАР: Зато што ви и с црним ђаволом умете да изиђете на крај.

ПАШИЋ: Ђаво је вазда млад и opak, а ја... Имам ли снаге у овим годинама за све оно што нас чека? ... Хвала на вечери. Вашу понуду ћу савесно размотрити. Дајте ми један дан.
(Хоће да крене)

АЛЕКСАНДАР: Останите, молим вас још мало. *Je suis si malheureux!* Моме оцу су одбројани дани. Ви сте једини с којим могу да поделим осећања, сигуран да ће све остати *entre nous*.

- ПАШИЋ: Није ми сефте да с вама пробдим ноћ. Сетите се Солунског процеса Апису...
- АЛЕКСАНДАР: Као да је тим стрељањем официра почело проклетство. Привиђа ми се Апис.
- ПАШИЋ: Нерви, то су, нерви, Сандро. Било би најбоље да одспавате мало.
- АЛЕКСАНДАР: Неће ми сан на очи. *Vous comprenez?*... Као да ме стигла Аписова клетва! Питам се да ли је ово уједињење фатаморгана, да ли ми заиста корачамо по нечему што постоји, или лебдимо у илузијама?
- ПАШИЋ: Јесте, зинула на вас и ала и врана!
- АЛЕКСАНДАР: Хрвати ми додијавају неумереним захтевима, они би и тамо и овамо. Једни би с нама искрено и заувек, а други – онај Јосип Франк, праваши – вуку у прошлост. Словенци ћуте, но њихова ћутња не слути на добро.... Натоварио сам себи и Србији магареће време...
- ПАШИЋ: Тако је и Циганин Пурга, у мом Зајечару. Скупљао све што нађе успут – старе ланце, зарђале лаворе, изгубљене потковице, свакојаку дрангулију... И онда није могао да пренесе све то преко брвна, изгубио је равнотежу и пао у реку...
- АЛЕКСАНДАР: Да ли је испливао?
- ПАШИЋ: Спасео га пандур Веса.
- АЛЕКСАНДАР: Е, па, гос'н Весо, и ја сам упао у реку. Вода ми је до грла.
(*Насмеју се, али шкрџо, суздржано*)
Историјска судбина. Нисам могао да бирам. Како смо могли да одбацимо пружене руке које су тражиле спас? Чинило се да смо на путу да окупимо словенско племе, да се одупремо туђинима...
- ПАШИЋ: Они сад кажу да су једну тамницу народа заменили другом. Да је она претходна, бечка, била чиста и уљудна, а да је ова наша – турска мемла, поган и смрад!

- АЛЕКСАНДАР: Боли ме то, Бајо. Презиру нашу жртву... Нигде мира. Арнаути, качаџи, дигли буну – Азем Бејга и Иса Бољетинац хоће с Косовом у Албанију... Бугараша у Македонији би у загрљај Бугарске... У Црној Гори мржња и кавга између бјелаша и зеленаша... Италија би да отме што веће парче обале...
- ПАШИЋ: И на све то навала руских избеглица, катастрофа Петрограда...
- АЛЕКСАНДАР: Очајан сам... *Je suis desole!* Ишли сте са мном у прошевину цару Николају. Волео сам књегиницу Татјану. То префињено дете сад је мртво... У очају, кад не знам шта ћу, обраћам се видовитим људима, оном попу Захарију из Кремне.
- ПАШИЋ: Ви, стамен, енергичан, самоуверен човек, слушате бајања којекаквих пророка..?
- АЛЕКСАНДАР: *Аpropos!* Као кадет, у Русији, сретао сам у царском двору Распућина. Тај страшни човек је друговао с ђаволом, његове визије су се обистиниле...
- ПАШИЋ: Па, што се сада, у овој збрци, нисте обратили Захарију, већ мени?
- АЛЕКСАНДАР: Зато што се нисам усудио. Изрекао је недавно нешто што ме је узнемирило. Рекао је: не путујте бродом, јер ће вас у једној луци напасти опаки људи...
- ПАШИЋ: Одморите се, одспавајте...
- АЛЕКСАНДАР: Знаш, страх и самосажалење не доликују владару.
- ПАШИЋ: Све очи упрте су у вас. Ускоро ћете бити краљ.
- АЛЕКСАНДАР: И краљ пати од главобоље и несанице... Дунавом и Савом тече са севера велики немир који ми не да сна. Тај Стјепан Радић, Хрват, и тај Светозар Прибићевић, Србин из Хрватске, слизали се, створили коалицију, хоће федерацију! Е, прснуће им глава кад ударе у тај зид!... Ја ћу бити краљ целовите земље, никако распарчане...
- ПАШИЋ: Рекох ја вама да ће то бити рогови у врећи... Јесте, и ја сам крив... што вас нисам обуздавао, што сам подржавао идеју о великој Србији... Црв сумње је вазда рио по мојој души...

- АЛЕКСАНДАР: Кажу да сам их разочарао, да сам изневерио њихова вековна очекивања... А шта су ког врага очекивали? ...
- ПАШИЋ: Кажу да нису слободни. Хоће „хрватску пушку о хрватском рамену, и хрватску новчарку у хрватском џепу“!... То је њихов историјски сан.
- АЛЕКСАНДАР: Нисам вољан да остварујем снове и да попуштам демагогији. *A dieu m'en garde*, гаде се српске заосталости, ја сам за њих „краљ опанчар“! Можда хоће аустријске надвојводе и аустријско-хрватски Сабор...?
- ПАШИЋ: Не реците двапут...
- АЛЕКСАНДАР: Е, тога неће бити! Сви конци ове земље биће у мојим рукама, до коначне победе.
- ПАШИЋ: Бојим се, Сандро, да у том рату ништа неће бити коначно.
- АЛЕКСАНДАР: Љуте се што српски генерали заповедају војним гарнизонима у целој земљи. Па, како да аустријским генералима, дојучерашњим непријатељима, предам командовање?... Српски војник, гегула – како они презриво зову наше ратнике – жртвовао се за њихову слободу... И српска реч има да се слуша! *Ainsi soitil! C'est definitif!*
- ПАШИЋ: Српска реч? Није ли се та реч помало изгубила у црвеној магли? Заразна клица болшевиизма шири се као смртна болест.
- АЛЕКСАНДАР: Па, и ви сте у младости дизали буне, дивили се Светозару Марковићу, конспирисали у Швајцарској с Бакуњином, учили се на Марксу!... Зар нисте?
- ПАШИЋ: То су године младалачког идеализма... Било па прошло.
- АЛЕКСАНДАР: Комунисти, молим вас, у сељачкој Србији! Урајају о радништву, дижу штрајкове, они би анархију, отимачину имовине, укидање свега што су дала столећа људског духа! Протурају неке памфлете – Лењин, Троцки, и остале убице из Русије подстичу овдашњу сиротињу да оружјем, насиљем, затре наше светиње. Позивају на ново крвопролиће...

Наше мајке и удовице још нису отрле сузе. Не, то ћемо зауставити, Бајо, свим средствима. Силом и камџијом. И ми имамо оружје, имамо и одане људе, који ће сасећи тај отров у корену...

ПАШИЋ: Шта сте наумили?

АЛЕКСАНДАР: Даћемо народу Обзнану... о забрани Комунистичке партије и свих њених рушилачких активности... Похапсити све букаче!

ПАШИЋ: Овај... Рекао бих, ако дозволите, да у регенту Александру кога видимо пред собом потајно живи још један, који не открива своје мисли до краја. Ваша замисао није баш демократска, ако смем да приметим....

АЛЕКСАНДАР: А шта је то, молим вас, демократија?.. Отворена врата за деструкцију сваке врсте! Лако је Францумима да допуштају сукобе мишљења у парламенту и штампи.. Али, ми, груба сељачија, пригушивана простота, фрустриран бес у неслободној прошлости! Кад свему томе отворите врата – покуља толико рушилачке снаге, пакости и зла, да уместо уређене државате имате хаос!

ПАШИЋ.: Препоручио бих вам, височанство, да тај акт, Обзнану, дате мимо Скупштине. И да је ви нипошто не потписујете. Сачувајте углед слободара.

АЛЕКСАНДАР: Био сам „витешки краљ ујединитељ“, а сад ћу бити диктатор? Молим лепо. Ако је диктатор онај ко штити слободу и традицију народа од оних који би да руше и наметну правила безбожног плебса, онда нека будем и диктатор!

ПАШИЋ: Не знам куда ће нас то одвести. Социјалисти кажу: „Притиснуто јаче – све јаче одскаче!“ Ипак, нека ту Обзнану потпише ваш председник Владе, господин Веснић.

АЛЕКСАНДАР: Захваљујем на том савету. А зашто „мој“ председник?

ПАШИЋ: Па, ви сте му, овај, дали мандат, кад је пао Стојан Протић...

АЛЕКСАНДАР: Ах, сујета! *Rien que vanite!* Да то разјаснимо; сваки политички тренутак изискује подесну личност. Ви, Бајо, нисте били најподеснији кад је требало саставити прву владу уједињене краљевине.

ПАШИЋ: Оно јесте, био сам се уморио водећи с вама три рата. Био сам подесан кад је Аписа требало осудити на смрт... Ипак, радознао сам... Зашто нисам био подесан после рата, иако сам био на челу владе победничке и славом овенчане Србије?

АЛЕКСАНДАР: Управо зато. Хрватима и Словенцима није требало потурати под нос наше победе и нашу славу. А ви сте били симбол...

ПАШИЋ: Зашто онда том симболу нудите поново мандат?

АЛЕКСАНДАР: Потребни сте ми, бајо. У овом часу потребна ми је ваша стрпљива мудрост. Показаћемо зубе. Како се оно каже: „зна Баја шта ради“!?

ПАШИЋ: Не бих се данас кладио на Бају. Претурио сам преко главе четири краља, височанство...

АЛЕКСАНДАР: Сандро!

ПАШИЋ: ... али, овакво лудило и бунило још нисам доживео.

АЛЕКСАНДАР: Дакле, прихватате ли мандат за састав нове владе? Руку овамо, господине председниче!...

Пашић му оклевајући љружи руку.

Затјамњење.

СЛИКА 8.

Весели „ламбейвок“ и жаџор, смех... У салону министара и његове породице веома је живо: сви су свечано одевени по моди двадесетих година – министар, Динка, Јаворка, средовечни господин Анџе Јурџец (оџац Иванов), заштим Иван и његова мајка, оџмена госпођа Јурџец.

- АНТЕ: *(Дуже чашу вина)*
...Позор! Позор, просим лијепо!... Уз изразе сућути и кондоленције због губитка живота извјесног... Но, како му бјеше име?...
- ИВАН: *(Прићекне у џомоћ оцу)*
... Нусрет Сеферовић...
- АНТЕ: *(Наставља)*
... Извјесног Нусрета, коме господин наш нека подари вјечни покој, а вашој драгој обитељи успомјену... жеља ми је да – одвјетнички речено – пробудим вјеру у свима да је нека виша сила хтјела да се све овако збуди... И да се, ево, сусретнемо у миру, да спојимо руке ваше Јаворке и нашег Ивана... Испијмо, дакле, за срећу наше дјеце, и њихове дјеце... Живјели!
- МИНИСТАР: *(Пошћо су се сви кућнули чашама и џоновили убицајено „Живели“...)*
... Узвраћајући здравицу, драги пријатељу, драги Анте, изражавам захвалност што сте нас посетили, и што је ова прошевина унела радост у наш живот.
- ИВАН: Нека ми буде опроштено што ћу се умијешати... Дужан сам дапаче да речем да је именовани Нусрет... био чудо од храбрости и бојовне вјештине... Пао је у јуришу, на корачај од мене... Могао сам умјесто њега то бити ја... И још нешта: Нусрет је умро увјерен да његова смрт има узвишени смисао...
- МИНИСТАР: Нећемо данас о мртвима.
- ИВАН: Морати ћемо, драги пунац. Ја се женим његовом вјереницом, која је постала моја игром смрти и слушаја. Ја се морам испричати његовој сјени, јер он је мој ратни камарад...
- АНТЕ: Тко каже да нема бога? Онај шуфт на лијевој страни политичке сцене вели да је бог тлапња празновјерних!! А ја вам тврдим, господо, да се бог управо нама

казао. Зар није божја воља да је мој јединац, Иван, био на стану управо у овој кући, и да сам ја, ето, посланик Хрватске сељачке странке, овдје, у Београду...? Но, за кај ви нисте више назочни у политици?

МИНИСТАР: Одговор је сасвим кратак: кромпир, пасуљ, купус... Или, пасуљ, купус, кромпир – то је разлог мог повлачења из политике. Добио сам концесију да храним целу краљевску војску. Производња хране, господо! Уместо скапавња на седницама Владе – уносан посао!

АНТЕ: Схваћам! Војска мора јести, а нетко јој мора организирано дотурати... как сте оно рекли, купус, пасуљ....
(*Смеје се*)
Генијално, чујте!

ГАБРИЈЕЛА: Језус Марија, што радите с толиким новцима?

АНТЕ: Како се оно каже: „неком рат – неком брат!“

МИНИСТАР: Шта радим с новцем? Па, бројим га, драга пријо! И – женим сина!

ДИНКА: Купићемо кућу у Абацији, а ви ћете нам бити гости!

ГАБРИЈЕЛА: Ми радије идемо на ладање у Монте Карло. Но, хвала вам лијепа.

МИНИСТАР: Па, како се сналазите у Београду...?

АНТЕ: Како ћу рећи...
(*Размени поглед са Габријелом*)
Ја и некако, али она...

ГАБРИЈЕЛА: Све је так... шмуциг... брутално... На тржници човјек човјеку каже: „Ви сте, господине свиња!“ Скандал! А ондак, тај бедак, названи свињом, узвраћа гнусном псовком! Сексуално би он злорабил његову магер! Језус Марија!... Разумијем, не може се Европа пренијети свугдје...

АНТЕ: Тешко смо поднијели и двоструку полицијску преметачину. Агенти упали у наш хотелски апартман и так су све претумбали, бокца ти, као да је хунска хорда прогалофирала! Исто се десило и тамо, у Загребу... Србијански агенти и лички жандарми, у нашој кући на Тушканцу, преврнули сваку пинклу....

ГАБРИЈЕЛА: Разбили вазу од чешког порцулана из осамнаестог столећа, коју је купио мој дјед, фајншмекер, племенити Хубер... Катастрофа!...

- МИНИСТАР: Чекајте, а зашто су претресали ваш апартман, вашу кућу...?
- АНТЕ Враг их скелил! Тко ће то знати! Ја мним да је то у тијесној свези са приједлогом новог Устава краљевине Срба, Хрвата и Словенаца... Ја сам протестирао у Скупштини.... А како не бих, просим лијепо, кад је тај нови Устав српска јуначка пјесмарица!?... Иза сваког параграфа вири буздован Краљевића Марка, те клаоница прса у прса на Кајмакчалану!
- МИНИСТАР: Али, Устав мора одразити новонастало стање у коме српска традиција и тријумф у рату морају бити нова...
- АНТЕ Зар вјерујете да ми не можемо потегнути бритку сабљу Сењанин Тадије или јаросни бунт Матије Гупца?... Још к тому непојамни скандал: католичкој цркви се спочитава злоупотреба проповедаонице у национал-политичке сврхе! Стављају се запреке вјерским релацијама, а то ће рећи да је хрватском пучанству спутана веза са светим оцем папом...
- ДИНКА: Не довикујете се ваљда с папом свакога дана?
- ГАБРИЈЕЛА У вашем тону, милостива, осјећам призивок ироније!
- АНТЕ Хрватска не мож' бити србијански колонијални протекторат! Не, и сто пута не! Уфали смо се бити једнакоправни, и сватко на своме.
- МИНИСТАР: Устав је никао из српске крви, и биће по вољи оних који су створили нову државу!
- АНТЕ Али, и мој син је ишао пролијевати крв по македонским гудурама! Но, Иване, реци штогод, за кај си нијем као мулац!?
- ИВАН: Отац, мати, за име Исусово, дајте се прибрати...
- АНТЕ Ми? Ми смо прибрани, но ти си полудио за овом...
- ГАБРИЈЕЛА: ... овом дјевојком која и није баш достојна твог ерциунга, но, как бих рекла, одгоја, подријетла!
- ДИНКА: Ју, срам вас било!
- МИНИСТАР: Пријатељу, пријо, сад сте прекардашили! Бога ми, што је много – много је!
- ДИНКА: Преко ове увреде нећемо прећи! Јаворка, кћери, иди у своју собу!
- ЈАВОРКА: Али, мама...

АНТЕ: Бокца ти, овај ваш Београд, а с њиме и Парламенат, налик су на лучку „кућу радости“, у којој пијани морнари чине кравал! Словеначки јодлзингери, хрватски надобудни трибуни и србијански гуслари – гдје сам се ја то нашао!? У смијешној залудној халабуци! Бордел, куплхаус, кућа радости, бокца ти!

МИНИСТАР: Знате шта сте ви? Ви сте празноглави уштиркани пургери, филистри, бечке штрудле!

ГАБРИЈЕЛА: Was!?! Језус Марија, ово је пљуска директ у лице! Дифамантан формфелер! Гејачки, пастирски одгој!.. Анте, Иване, вани из ове куће у којој нема ни отмјености, ни пристојности! Ми смо дубоко повријеђени.

Габријела и Анџе полазе ка излазу. Иван оклева, гледајући збуњено у Јаворку.

ДИНКА: Нека иду, само нека иду... Мустре бечке!

На улазу у салон појављује се Радивоје, у свом сељачком руху, са црним флором око рукава. Необријан је. Иза њега долази Филип, са црним наочарима какве носе слейи.

РАДИВОЈЕ: Помоз' бог...

АНТЕ: *(Иронично, одмеривши Радивоја)*
А тко вам је овај?

МИНИСТАР: Мој брат. Уђи, Радивоје...

ГАБРИЈЕЛА: Брат!... Какав брат – такав сват! Идемо одавле... Иване!...

Анџе и Габријела демонстративно одлазе. Иван прилази Јаворки

ИВАН: Јаворка, моји осјећаји су непомућени... Реци само једну ријеч и ја ћу остати с тобом заувјек... Можемо побјећи из ове луднице!

ЈАВОРКА: Иди, Иване... Иди, молим те... Тата, зашто, зашто...?

Бризне у џлач и отиручи са сцене. Иван гледа за њом, претишља, онда се наклони свима и без речи удаљи.

ФИЛИП: Оче, шта сте то урадили?...

МИНИСТАР: Нисмо дали да каљају наше свете жртве... Твоје очи, сине...

ФИЛИП: Мој вид је улог у земљу братства, а не у лудило и раздор! Ти си окаљао Србију, а не они!.. Стидим те се, оче!
(Зарида. Динка му приђе)

ДИНКА: Смири се, сине... Душо мајчина... Хајдемо... Хајдемо одавде...

(Изведе ја)

На сцени остају министар и његов браћо. Први је видно узрујан, налива обојици ракију. Пружа чашицу Радивоју, а своју испиресе у зрло на душак.

МИНИСТАР: Чуо си га! Он ме се стиди!... А ја сам хтео да га извучем, да га спасем! Сам је срљао у погибел, сам је крив што је слеп!...Откуд ти, овако изненада?

РАДИВОЈЕ: Мука ме довела. Откако сам се вратио у опустелу кућу, није ми до живота...

МИНИСТАР: Твој Крстивоје, чујем, добио посмртно одликовање за храброст...?

РАДИВОЈЕ: Донео ми га неки наредник...

(Брише сузе)

Зашто бог мене није узео!...А ја, видиш, хоћу нешто да те приупитам, брате... Зар си морао да ме тужиш...?

МИНИСТАР: Ко те тужио? Шта то говориш...?

РАДИВОЈЕ: Ти, санћим, не знаш?... Твој адвокат ме дао на суд. Због оног предратног дуга...

МИНИСТАР: Поднео је тужбу против свих који ми дугују, па тако успут и против тебе. Да сам знао, ја бих те изузео...

РАДИВОЈЕ: Хоће да ми продају кућу и земљу на добаш.

МИНИСТАР: А шта ће теби, самоме на овом свету, земља? Мени је потребнија, да садим кромпир, купус, пасуљ, за војску. Разумеш? Подижем фабрику конзерви... Дакле, овако ћемо. Узми кућу и живи у њој колико хоћеш, а земља припада мојој фирми ... Добијаћеш месечно неки динар...

РАДИВОЈЕ: Сељак без земље, то ти је трули пањ. Ако не гледам оно што ниче из мог зноја, из ових руку, ја сам мртав...

МИНИСТАР: Одмори се, ратовао си.

РАДИВОЈЕ: И не вреди да те молим...? Да клекнем ту, ако треба...

МИНИСТАР: Биће како сам рекао.

РАДИВОЈЕ: Стићи ће те клетва нашег оца. Дабогда се заимао свега и свачега, и дабогда теби све једном отели, као што ти мени оте последње..!

Затамњење.

СЛИКА 9.

Кабинет у двору. Краљ Александар нервозно хода око столице са високим наслоном на којој седи остарели, онемоћали Никола Пашић. Ова и наредна сцена биће у живом, већерменном стилу.

АЛЕКСАНДАР: Упали смо у политички кошмар, господине Пашићу! Ја то више нећу трпети!

ПАШИЋ: Дакле, више нисам за вас Баја?

АЛЕКСАНДАР: Нисте, одсад ће се знати ко је ко! Далеко сте отишли с вашим смицалицама и подвалама...

ПАШИЋ: Величанство, молим вас да ме заштитите од лажљиваца у вашој околини.

АЛЕКСАНДАР: Не постоји моја „околина“! Постоји само ваше непоштење! Ја све знам!

ПАШИЋ: Покорно молим да будете праведни према мојим заслугама за династију...

АЛЕКСАНДАР: Кад је неко сувише дуго у врху политике, а ви сте преко педесет година, заслуге се укваре и почињу да заудару!... Како да се испетљамо из ове срамоте за коју и ви носите одговорност?

ПАШИЋ: Хрватско питање, молићу, није моја срамота, већ последица наше заједничке непромишљености.

АЛЕКСАНДАР: Ко говори о хрватском питању?

ПАШИЋ: Ако је реч о новом мандату за састављање владе, величанство, извештавам вас да је радикалски клуб једногласно одлучио да ја поново понесем то бремене.. Јесте, уморан сам, прешао сам осамдесетпрву, али спреман сам да помогнем да парламентарним путем разрешимо кризу...

АЛЕКСАНДАР: Парламентарним путем! Тај парламент је обична псовачка гомила неспособних кретена!

ПАШИЋ: Ја бих укратко, ако дозволите, овај, да вас упознам са политичким програмом будућег кабинета... У спољној политици супротставићемо се Мусолинију, који би да зграби Далмацију и пола Словеније...

АЛЕКСАНДАР: Мусолинију? А што нам је Италија обећала зајам за градњу железнице, то ништа? Прихватили сте понижавајуће услове – да материјал буде купљен у Италији, да њихови инжењери и радници буду ангажовани...

ПАШИЋ: Кад сиромашан човек моли зајам од богатог, мора да савије реп...

АЛЕКСАНДАР: Мора, поготово ако је његов син узео проценат од богатог и ставио новац у џеп! Ваш син, Рада, господине Пашићу, обичан је лопов. Он је гангстерским методама наместио и ону концесију вашем бившем министру, који сада продаје храну војсци и згрће капитал!... Гнушам се!

ПАШИЋ: Не знам ништа о тим мутним радњама...

АЛЕКСАНДАР: Ви не знате! Његови прсти су усвим аферама – у „шећерној афери“ је корумпирао лиферанте, а тек ће се видети како се дочепао рудника у Бору...

ПАШИЋ: Није ми познато...

АЛЕКСАНДАР: За то зна и последњи послужитељ у влади, а богме знају и сви новинари! Штампач бруји о корупционским аферама Раде Пашића! Анкетни одбор Скупштине је затрпан пријавама о сумњивим пословима тог обесног бонвивана, који ми се смучио кад је јахтом пловио око Крфа, док су наши војници трунули у рововима... Није бацио ни један цвет у Плаву гробницу... Зашто он није био мобилисан? Зато што му је отац председник Министарског савета! Глете, молим вас!... Можда и то не знате?

ПАШИЋ: Он није крив, све је то моја кривица, величанство... А криви су и покварени људи око њега...

АЛЕКСАНДАР: То су људи из ваших радикалских кругова, министри који хоће вама да се додворе.

ПАШИЋ: Ако ми поверите мандат, ја ћу истерати те ствари на чистину...

АЛЕКСАНДАР: Не, него ћете оснивати разне комисије, отезати, да би прљаве работе тог младог господина пале у заборав! Знаш ја ваше марифетлуке!... Нећете добити нови мандат, осим... ако се одрећете сина,

и пошаљете га доживотно у иностранство... Дакле, син или мандат? Или – или!? Бирајте!

ПАШИЋ: *(Позли му, ухвати се за грло, жуши се)*
... Ох, ту нема избора... Моја част је доведена у питање...

АЛЕКСАНДАР: Ваша част умире у дуванском диму и шампањским ноћима „Казбека“, са лаким женама и због астрономских коцкарских дугова вашег наследника!

ПАШИЋ: Недела мог сина, ако их има, на једној су страни, а држава и народ на другој..

АЛЕКСАНДАР: Европа се згража над нама, због вас! Бацили сте љагу и на мене, и на углед земље.

ПАШИЋ: Ох, уби ме мој Рада... Нисам ја опасност, величанство... Ја сам вас као петнаестогодишње дете први увео у Београд, поделио с вама све тешке тренутке... Опасност су за вас – рогови у врећи...

АЛЕКСАНДАР: Аудијенција је завршена!

Понижен, сломљен, сивари пољитичар њосрћући изиђе из кабинета. Краљ седне за писаћи сто и нервозно здроби неколико цигарета.

СЛИКА 10

У џами забруји жамор седнице Народне скупшћине, из коџа се, кроз ехо, издвајају хисторични гласови послика: „Као Србин и као послик, оћворено кажем да су ућрожени основни срћски инћереси!“ „Ово је разбојничка шћиља, овдје се ћријети народним засћућинцима!“ „Госћодо, молим вас, ово је Народна скупшћина, ућозоравам вас на ћрискћојности и досћојанствиво овоћ дома!“ „Радикале воде на звонце, они гласају као сћока!“ „Ти си сћока, мајку ћи издајничку!“ „Воћайћње ћоућ балеће!“ „Нијестће ви криви, јер нијестће дресирани!“ „Разбојниче, крвниче, ово је овде наше! Ово је крвљу сћечено!“ „Па добро, онда кажи колико си лићра крви ћролио, ћа да ћи ћлаћимо у злаћу!“ „Узми реч наћраћ! Узми реч наћраћ!“ Одјекне ћећ хћићаца заредом...

Свейлосћ обасја салон у двору. Краљ Александра журно иде у сусрет истћакнућом ћолићичару, Свейћозару Прибићевићу. Гневан је, несћрћљив.

АЛЕКСАНДАР: Господине Прибићевићу, не нудим вас да седнете. Аудијенција мора бити сасвим кратка, с обзиром на тешку ситуацију која захтева ургентна решења.

ПРИБИЋЕВИЋ: Хрватско-демократска опозиција захтева енергичну и свеобухватну истрагу ужасног злочина, какав се никада није догодио у једној Скупшћини. За смрт господе Пернара, Басаричека и Павла Радића, не може одговарати само манијак и фанатик, Пуниша Рачић. Управо долазим из болнице: Стјепан и Гранђа се боре за живот. Испаљени су хици у само срце југославенске идеје! Пуниша Рачић је непосредно пре масакра био у контакту са мистериозним, ћутљивим послаником Анте Мавлићем, али Рачић је, опростите, и дворски човјек...

АЛЕКСАНДАР: Како се усућујете да инсинуирате!?...

ПРИБИЋЕВИЋ: Колају разне претпоставке...

АЛЕКСАНДАР: То говорите, ви, Србин...?

ПРИБИЋЕВИЋ: Не очекујте, величанство, да ћемо ми, Срби у Хрватској, стати на страну злочина, да ћемо бити против наших сусједа и роћака, Хрвата! Срби и Хрвати су један народ с двије вјере, судбински и хисториски повезани!... Стипица Радић је мој особни пријатељ и политички саборац...

АЛЕКСАНДАР: *Personne ne comprend cette sorte de cirque!* Шта предлажете, како да изиђемо на ваздух из овог пакла?

ПРИБИЋЕВИЋ: Предлажем да лично отпунујете у Загреб, и да оданде покушате примирити народни бијес тако што ћете распустити Скупштину, расписати нове изборе, а мандат привремене концентрационе владе повјерити Стјепану Радићу. Подајте Хрватима чист бланко папир, величанство, нека испишу своје захтјеве, и дајте им краљевску ријеч да ће посве тако бити. То ће бити акт помирења. Не знам да ли ће Стјепан преживјети рану, али ако умре као председник Владе, то је једно, а ако умре као устријељени пас у стеничавој болници, то ће бити крај ове државе!...

АЛЕКСАНДАР: Хвала вам на саветима... Ипак, пренесите моју поруку Радићу да може још данас да прокламује расцеп. Ми више не можемо да останемо у заједници с Хрватима. Потезање оружја у Скупштини је превршило меру. Нећу неслогу, нећу крв. Пошто не можемо заједно, боље је да се растанемо у миру... Прокламујте отцепљење, а ми ћемо повући наше трупе... Бранићемо границу од Италијана све док Хрватска не буде уредила своју одбрану... Оно што остане од ове државе биће мање, али стабилно...

ПРИБИЋЕВИЋ: (*Зајрејашћен*)

О чему ви то...? За име божје, одбијам да пренесем такву поруку, и одбијам такво решење. Шта ваша влада мисли о ампутацији Хрватске?

АЛЕКСАНДАР: Влада је сагласна, јер другог излаза нема.

ПРИБИЋЕВИЋ: Као краљ ви не можете тако говорити. То је онда ваша абдикација. Ви бисте били једини владар у историји који би да смањи своју државу... За име бога, величанство, народ у Хрватској не тражи ништа друго до ли федеративно уређење!

АЛЕКСАНДАР: (*Одлучно, њодићнујим њоном*)

Али, ја нећу федерацију, нећу никада пристати на федерацију! Ја сам за поделу. Велика већина Срба остаће у својој хомогеној држави...

ПРИБИЋЕВИЋ: Шта ће о томе рећи велике силе, које су аминовале Југославију?

АЛЕКСАНДАР: Стижу нам телеграми страних влада, које питају да ли смо ми још једна држава или не!...Погледајте шта раде хрватска културна друштва, и онај Јосип Франк, који шурује с Мусолинијем, оснива логоре за војну обуку усташа... Против кога?

ПРИБИЋЕВИЋ: Циљ моје посјете је био да изнађемо пут спасења, величанство, а не...

АЛЕКСАНДАР: Ни ви, ни сва остала господа у Скупштини, нисте без кривице што пламса мржња, мржња која ће сагорети све нас...

ПРИБИЋЕВИЋ: Нисте ни ви без греха, величанство!

АЛЕКСАНДАР: Ни речи више! Овог часа бих вас могао ухапсити за увреду круне!...

(Огорчен, обуздавајући љнев, љласније, енергично)
Узећу судбину земље у ове две руке, господине Прибићевићу. Нисте ми потребни, ни ви, ни ваше партије, ни беснило које ширите. Скупштина ће бити закључана, а кључ код мене до даљег... Јесте ли разумели?...

(Пауза. Савладава бес)

Ви, наравно, не верујете у пророчанства...? Из Кремне ме подсећају да не путујем бродом, и да се не искрцавам у великим лукама... јер ми неко снује зло. Можда знате нешто о томе?.. Збогом, господине Прибићевићу. *A comedie est fini!*

ПРИБИЋЕВИЋ: Мој наклон, величанство.

(Брзо се љоклони и удаљи)

Краљ седне на најближу сљолицу. Туробан, замишљен.

АЛЕКСАНДАР: Да је Баја преживео нашу свађу... шта би он сада?

На суйројној сљрани сцене, у љолушима, обасјан млазом свејло-сљи, несљваран, љојављује се Никола Пашић. Као да је из љосљеље усљао: дуђа брада љада љреко њеђове беле кошуље за сљавање.

ПАШИЋ: Рекао би да у историји и победа може бити пораз... Овај... Знате како оно народ каже: „Свака вашка – обашка..!“ Оградите Србију од Суботице до Врања, а осталима дајте да сами собом управљају.

АЛЕКСАНДАР: Федерација?

ПАШИЋ: Назовите то како хоћете. Јер, ово су ћорава посла, величанство. Рогови су пробушили врећу, коју нико никад неће окрпити...

(Пође, ња засјане)

Никад? Рекао сам „никад“?... Ко ће то знати?... Овај.. И времена и људи у тим временима знају да се ускописте, да им се помути у глави... Али, и времена и људи одлазе, односе и добро и зло... Одлазе, одлазе...

(Несјане)

АЛЕКСАНДАР: Капитулација? Предаја?. Не, не, Бајо! Ја сам војник, праунук Вожда. Ми се не предајемо. Држава је оличена у краљу, који мора, *мора* да сачува државу!

Затјамњење.

СЛИКА 11.

Пре неџо ишћо се сцена обасја зачујуе се бџраја окуиљене свеишине, која кличе. А заићим два иуцња, иа крици ужаснуићих мушкараца и жена.

Моџућно је на овом месћу ириказати филмски заић марсељскоџ аићенитиаша, на екрану у дубини сцене. Следи злокобно завијање ишћука, итраћено експлозијама бомби (можда филмски инсерти бомбардовања Беоџрада?), иа бџромка корачница немачких војника. Најзад бџрмљавина „каћуша“ и ићесма црвеноармејаца...

У салону иородице беоџрадскоџ министџра седе Динка, Јаворка и Иван Јурјец, у униформи партизанскоџ официра. Обе жене су одевене сасвим скромно, на њима су изношене хаљине неодређених боја. Обџрнуће су великим вуненим шаловима. На свима је иримеићно да је ипрошло мноџо времена: Динка је знаићно ситарија, Јаворка је ипроседа, а Иван је мришавји, уиалих очију...Пауза.

ДИНКА: Унели сте нам радост у ово таворење, Иване.

ИВАН: Ех, прошло је тринаест година од нашег растанка у овој истој соби.... Нерадо се тога сјећам... Било је посве неугодно и...

ДИНКА: Време све брише. Како су ваши?

ИВАН: Отац је морао емигрирати. Направио је страхотну грешку – постао дужностником код Павелића. И слџедствено томе морао је спасавати главу...

ДИНКА: Он с Павелићем, а ви у партизанима!?

ИВАН: Што ћете, драге моје... Обитељи су се расцијепиле, браћа окрвила руке браћом... У овом рату као да је потекао гној из свих рана... Моја матер је у Загребу, нада се сирота мојему повратку... Иначе, моја сућут због ваших губитака...

ДИНКА: Ех. мога мужа су отерали у логор на Бањици... умро је од зиме и запаљења плућа... Не знамо ни где му је гроб... А филип, срце ми се цепа кад се сетим... Слушао јадник Радио Лондон.. Његове очи, знате већ... Затекао га на делу проклети Улрих, немачки официр који је узурпирао ону исту собу у којој сте ви боравили... Предао га Гестапоу... Пронашли му и неке забраћене књиге, од тог Маркса... Нисмо га више виделе...

(Брише сузе)

- ИВАН: Дијелим вашу бол, другарице... А наша Јаворка шути и само шути..?
- ЈАВОРКА: Одавно сам занемела.
- ДИНКА: Погледаћу, тамо, у кухињи, да ли је нешто преостало... Невероватно, али на јеловику опет имамо барени кромпир!... *(Уздахне)*
Хоће вам се с нама кромпир, Иване!...
(Изиђе)
- ИВАН: *(После крајње љаузе)*
...Остала си сама?
- ЈАВОРКА: Живим са мамом.
- ИВАН: То видим. Мислим...
- ЈАВОРКА: Не, немам никога другог... Нисам била ни твоја, ни Нусретова... У очајању нестаје понос. Нисам се одупрла том Немцу, Улриху. Мислила сам да ћу спасти оца и брата, ако му се сасвим приближим... Спасла сам једино мајку и себе, а њих двојицу, на жалост, не... Ето, све сам ти рекла. Сада сам, како ви то кажете: „усједелица“!...
(Обуздавајући љач)
Шта ћу, шетам често парком, прекопута... Посматрам облаке како плове и одлазе незнано куд, баш као и ми...
- ИВАН: Јаворка... Ја ћу с јединицом даље, на сремски фронт... Ако останем жив, да ли те смијем... потражити?
- ЈАВОРКА: А зашто би...?
- ИВАН: Никада нисам престао мислити на тебе. Носим уза се твоју слику...
(Вади фотозрафију из џепа војничке блузе)
Пожутјела је, прошла кроз три офанзиве... али твоје очи су исте... Можемо наставити тамо где смо стали...
- ЈАВОРКА: А где смо стали нас двоје? Не сећам се ничег, осим гушења ноћу и бола у грудима, али и то је одавно прошло. Ја нисам више она иста... Губитком оца, па онда брата, откидао се из моје душе део по део. А ни ти ниси онај исти... Не можемо оживети оно што је умрло у нама... Знаш, одустала сам од себе, ја сам као било која ствар у овој суморној, плесњивој кући. Нико нам није закуцао на врата недељама... а онда се

појављујеш ти, као авет. Питам се да ли сам те икада волела? Заборавила сам, Иване..... Не, не бојим се ни усамљености, ни смрти...

Иван уздахне и слећне раменима. Зајим усјане и дође до радио-ајарајиа. Премислиља крајико, ја укључи ајараји. Зачује се говор Јосија Броза Тија – усред позивања на брајисјиво – јединсјиво и на дужности чувања Југославије „као зенице ока“... Јаворка усјане и ујаси радио. Иван је погледа зачуђено, ја га поново ујали. Јаворка још једном ујаси... Обоје се враћају до својих сјолица и седну. Бује. Зајамњење)

КРАЈ